

ATRAKcje TURYSTYCZNE W EUROREGIONIE „TATRY”

PODHALE, SPISZ, ORAWA, ZIEMIA SĄDECKA

KAZIMIERZ GAJEWSKI

**ATRAKcje TURYSTYCZNE
W EUROREGIONIE „TATRY”
PODHAŁE,
SPISZ,
ORAWA,
ZIEMIA SĄDECKA**

Kazimierz Gajewski

*Związek Euroregion „Tatry”
Nowy Targ 2013*

© Copyright by Związek Euroregion „Tatry” w Nowym Targu

Tekst i zdjęcia: Kazimierz Gajewski

Zdjęcie na stronie 7: Emilia Voit

Zdjęcie na stronie 38: z archiwum Biura Promocji Zakopanego

Zdjęcie na stronie 50: Ryszard Kumor

Opracowanie redakcyjne: Anna Majorczyk

Opracowanie graficzne: VOIT STUDIO – Emilia Voit, Jarek Łakoma

ISBN 978-83-931270-7-8

Wydawca:

Związek Euroregion „Tatry” w Nowym Targu

ul. Sobieskiego 2, 34-400 Nowy Targ

tel. +48 18 266-99-81

e-mail: euroregion.tatry@pro.onet.pl

www.euroregion-tatry.eu

Druk i oprawa:

Pasaż Spółka z o.o.

ul. Rydlówka 24

30-363 Kraków

www.pasaz.com

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz z budżetu państwa w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013

WPROWADZENIE

Euroregion „Tatry” – stowarzyszenie miast, gmin i wsi pogranicza polsko-słowackiego – powstał z inicjatywy lokalnych władz samorządowych po obu stronach Tatr. W ciągu prawie 20 lat istnienia Euroregion, który tworzą dwie organizacje: Związek Euroregion „Tatry” z siedzibą w Nowym Targu i Zdużenie Regiön „Tatry” z siedzibą w Kieżmarku, stał się płaszczyzną przyjaznego współdziałania i dobrosąsiedzkich kontaktów pomiędzy Polakami i Słowakami – pomysłodawcą, uczestnikiem i koordynatorem wielu przedsięwzięć transgranicznych. Nabyte w ciągu bez mała 20 lat doświadczenie, wymierne rezultaty i sukcesy w realizacji wspólnych działań stały się inspiracją do przekształcenia Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” w Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej. 14 sierpnia 2013 roku w Nowym Targu została podpisana Konwencja o utworzeniu EUWT TATRY, które w oparciu o prawo unijne będzie realizować współpracę transgraniczną na wyższym poziomie formalnym, prawnym, merytorycznym i instytucjonalnym.

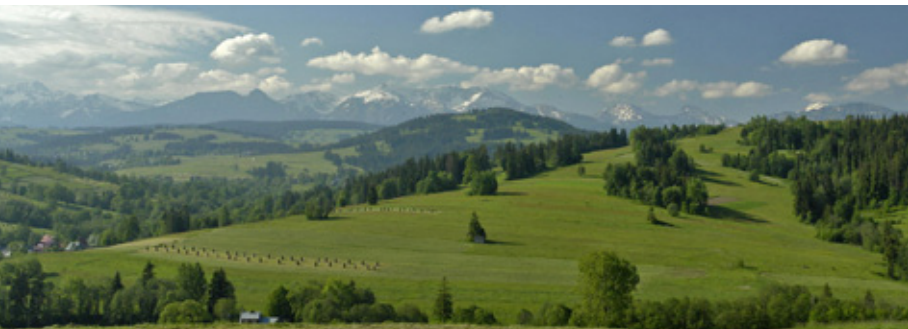
Polska część Euroregionu leży w województwie małopolskim, zajmuje powierzchnię 4 031,98 km², zamieszkuje go 505 660 osób. Symbolem Euroregionu i pogranicza są Tatry, najwyższe i najpiękniejsze góry Europy Środkowej. U stóp Tatr rozpościerają się krainy polsko-słowackiego pogranicza: Podhale, Ziemia Sądecka, Spisz i Orawa. Od stuleci ziemie

te zasiedlali ludzie wytrwali i zaradni, którzy w nietatwych warunkach górskiej przyrody, w cieniu wysokich Tatr, zakładali osady, wsie, miasta i przez wieki wykształcili i stworzyli swoją niepowtarzalną kulturę i tradycję.

Obszar zajmowany przez Euroregion wyróżnia się niezwykle bogactwem przyrody i krajobrazu, znajdują się tu 4 parki narodowe: Tatrzański, Gorczański, Pieniński i Babiogórski, parki krajobrazowe i liczne rezerваты przyrody.

Ze strony polskiej Euroregion tworzy 30 jednostek samorządowych: trzy powiaty: nowosądecki, nowotarski i tatrzański; miasta: Limanowa, Mszana Dolna, Nowy Targ, Zakopane; miasta i gminy: Muszyna, Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz i Szczawnica oraz gminy: Bukowina Tatrzańska, Czarny Dunajec, Czorsztyn, Jabłonka, Jodłownik, Kościelisko, Krościenko nad Dunajcem, Lipnica Wielka, Łapsze Niżne, Nowy Targ, Ochotnica Dolna, Poronin, Raba Wyżna, Raciechowice, Rytro, Spytkowice, Szaflary, Tokarnia i Uście Gorlickie.

Niniejsza publikacja prezentuje polskich członków Euroregionu „Tatry” – przedstawia miejsca ważne, ciekawe i warte poznania, zarówno te znane, jak i te, które dotąd czekają na odkrycie.

POWIAT NOWOTARSKI

Miasto Nowy Targ

Nowy Targ to największe i najstarsze miasto Podhala, liczące 33 000 mieszkańców, administracyjne, naukowe, kulturalne i przemysłowe centrum regionu, ważny ośrodek turystyczny. Jego historia sięga początków XIII wieku, kiedy istniała tu graniczna osada Cło, przy szlaku handlowym prowadzącym z Krakowa na Węgry. Pierwsi kolonizatorzy Podhala, jędrzejowscy Cystersi, u zbiegu Czarnego i Białego Dunajca założyli w 1327 roku miasto, które powtórnie lokował na prawie magdeburskim król Kazimierz Wielki w roku 1346. Z czasów średniowiecza zachował się urbanistyczny układ miasta z obszernym rynkiem i regularnym, szachownicowym układem ulic. Od drugiej połowy XIX wieku datuje się intensywny wzrost gospodarczy i kulturalny Nowego Targu: ma tu swoją siedzibę starostwo, w 1880 roku powstaje elektrownia – jedna z pierwszych w Galicji, w 1904 roku otwarto gimnazjum, dla którego okazały gmach zaprojektował Teodor Talowski. W czasie okupacji niemieckiej działała tu konspiracyjna organizacja Konfederacja Tatrzańska. Po II wojnie światowej na rozwój miasta wpływa powstanie Nowotarskich Zakładów Przemysłu Skórzanego „Podhale”. Za sprawą otwartej w 2001 roku Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej Nowy Targ staje się regionalnym ośrodkiem naukowym i akademickim. Do najstarszych zabytków Nowego Targu należy kościół pod

Kościół św. Anny w Nowym Targu

wzewaniem św. Katarzyny, ufundowany przez Kazimierza Wielkiego, który swój obecny wygląd zawdzięcza wielu przebudowom. Najpoważniejsza z nich miała miejsce po wielkim pożarze w 1601 roku. W XVIII wieku wzbogacił się o barokową dzwonnice i wieżę zegarową, której smukła sylweta góruje nad miastem. Modrzewiowy kościółek św. Anny z końca XV wieku, należący do grupy gotyckich kościołów podhalańskich, wzniesiono na rozległym wzgórzu Działu, gdzie w roku 1790 założono cmentarz miejski. W kościele pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa in-

teresujący jest monumentalny ołtarz główny przedstawiający Wierzbę Pańską, wykonany przez krakowskiego rzeźbiarza Mieczysława Stobierskiego. W narożnej, zabytkowej kamienicy przy Rynku mieści się Ośrodek Współpracy Polsko-Słowackiej i siedziba Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej TATRY. Muzeum Podhalańskie w Ratuszu posiada stałą ekspozycję prezentującą nowotarskie rzemiosło i wiedeńską maszynę drukarską z końca XIX wieku; w zbiorach muzeum znajdują się bogate kolekcje m.in. obrazów Michała Rekruckiego i rzeźb artysty z kręgu sztuki naiwnej Edwarda Sutora. Przy ul. Kościuszki 4 znajduje się Galeria Sztuki BWA „Jatki”. Na południowych

obrzeżach Nowego Targu w okresie międzywojennym powstało sportowe lotnisko Aeroklubu Tatrzańskiego, gdzie 8 czerwca 1979 roku, podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski, papież Jan Paweł II odprawił mszę świętą. Papieską wizytę upamiętnia obelisk ufundowany przez Polonię Amerykańską. Pamiątką po żydowskich mieszkańcach Nowego Targu jest budynek dawnej synagogi z 1891 roku przy ul. Jana Kazimierza, w którym dziś mieści się kino „Tatry”. Na cmentarzu żydowskim przy ul. Jana Pawła II znajduje się obelisk upamiętniający Żydów pomordowanych podczas likwidacji nowotarskiego getta oraz ohel słynnego z pobożności i mądrości rabina Jakuba Hirscha. Zastudzoną stawą cieszą się niepowtarzalne w smaku lody, wyrabiane według oryginalnej receptury, oraz nowotarskie jarmarki, na których wciąż można kupić tradycyjne kozuchy i oscypki. W dzielnicy Kowaniec znajdują się dwa narciarskie wyciągi orczykowe: Zadział i Długa Polana. Tu zaczynają się piesze szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe prowadzące w Gorce. Na Polanie Rusnakowej pod Turbaczem warto odwiedzić kaplicę Matki Boskiej Królowej

Gorców, zwaną Papieską. Słynne są msze święte odprawiane tu co roku w drugą niedzielę sierpnia z okazji Święta Ludzi Gór. Pamiętne kazania „o ślebobdzie” wygłaszał na tym miejscu ksiądz profesor Józef Tischner.

Rezerwat przyrody Bór na Czerwonym chroni unikatowy zespół torfowiskowo-leśny. Z osobliwościami przyrodniczymi i historią torfowiska wysokiego można zapoznać się podczas spaceru ścieżką edukacyjną, zakończoną platformą widokową, z której rozpościera się panorama Gorców i Tatr.

Gmina Nowy Targ

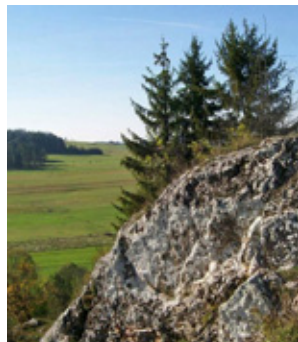
Gmina Nowy Targ to jedna z większych gmin powiatu nowotarskiego, zajmuje obszar 208,65 km². Tworzy ją 21 sołectw: Dębno, Długopole, Dursztyn, Gronków, Harkłowa, Klikuszowa, Knurów, Krauszów, Krempachy, Lasek, Ludźmierz, Łopuszna, Morawczyna, Nowa Biała, Obidowa, Ostrowsko, Pyzówka, Rogoźnik, Szlembark, Trute i Waksmund. Położona jest w historycznym centrum Podhala. Północne granice wyznaczają Gorce, z wyniosłym szczytem Turbacza, które obniżają się w rozległą Kotlinę Orawsko-Nowotarską otwierającą rozległy widok na pasmo Tatr. Największą rzeką jest Dunajec, a na południu górską rzeką Białka od wieków rozdziela Podhale od Spiszu.

Ludźmierz to najstarsza wieś podhalańska i największe sanktuarium maryjne regionu.

Na początku XIII wieku wojewoda krakowski Teodor Gryfita do akcji osadniczej sprowadził zakon cystersów, dla których ufundował klasztor i kościół (dziś bazylika mniejsza) pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, erygowany w roku 1234. Znajduje się tu łaskami słynąca figurka Matki Boskiej nazwana Gaździną Podhala. Pamiątką wizyty papieża Jana Pawła II, który w 1997 roku poprowadził tu nabożeństwo różańcowe, jest Maryjny Ogród Różańcowy, gdzie znajduje się jeden z bardziej udanych pomników Jana Pawła II, wspólne dzieło Jacka Osadcuka, Marka Brajerskiego i Henryka Olszówki.

Rezerwat przyrody nieożywionej Skalka Rogoźnicka należy do najmniejszych w Polsce, liczy zaledwie 2500 m², i stanowi wysunięty na zachód fragment czorsztyńskiego pasma skałkowego. Leży między wsiami Rogoźnik i Maruszyna i prowadzi do niego, jak dotychczas, nieoznakowane ścieżki. Rezerwat został utworzony w 1961 roku, aby uchronić przed zniszczeniem ważne stanowisko geologiczne z charakterystyczną i jedyną w Polsce skałą o czerwonym zabarwieniu, znaną jako muszlowiec z Rogoży. Rezerwat w 1989 roku został wpisany na listę Światowego Dziedzictwa Geologicznego UNESCO – jako jedyny, jak na razie, obiekt w Polsce.

Wieś Nowa Biała to jedyna wieś spiska położona na zachodnim brzegu Białki, rzeka w XVIII wieku zmieniła swoje koryto, oddzielając wieś od Spiszu. Zachował się tu oryginalny układ zabudowy, charakterystyczny dla innych spiskich lokacji, oparty o dwie

równolegle położone ulice, wzdłuż których mieszczą się prostopadłe położone działki z domami i zabudowaniami gospodarskimi.

Rezerwat Przełom Białki utworzono w 1931 roku ze względu na unikatowe walory przyrodnicze i krajobrazowe. Rzeka Białka, torując sobie drogę, rozdzieliła będący niegdyś jednym wyniesieniem wapienny masyw, tworząc krótki, ale niezwykle malowniczy przełom – na prawym brzegu pozostawiając skałkę Kramnicę (688 m n.p.m.) a na lewym Obłazową (670 m n.p.m.). Wykopaliskowe badania archeologiczne prowadzone w jaskini Obłazowa, znajdującej się w południowej ścianie skały, przyniosły wiele śladów obecności człowieka z epoki środkowego i górnego paleolitu i doskonale zachowany bumerang wykonany z ciosu mamuta, który jest najstarszym okazem broni miotanej w Europie.

Dębno to najbardziej znana wieś podhalańska – tutaj znajduje się zabytek klasy zerowej – gotycki drewniany kościółek pod wezwaniem św. Michała Archaniola wpisany w 2003 roku na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Wzniesiony został w drugiej połowie XV wieku z grubych, starannie ociosanych bierwion modrzewiowych i jodłowych, strzelistą wieżę dobudowano

około roku 1601. Cenna i unikatowa jest polichromia z przełomu XV i XVI wieku, która do naszych czasów zachowała się w stanie kompletnym.

Wieś Łopuszna lokowana była w połowie XIV wieku jako osada rycerska. Na przełomie XVIII i XIX wieku Romuald Lisicki, wybudował

zachowany do dzisiaj dwór, w którym obecnie mieści się Muzeum Kultury Szlacheckiej, będące filią zakopiańskiego Muzeum Tatrzańskiego. Bielony, drewniany dwór, zbudowany w konstrukcji zrębowej nakrywa gontowy dach łamany ozdobiony facjatką o falistym, barokowym szczycie. Obok dworu znajduje się chałupa Stanisława Klamerusa, przeniesiona z centrum wsi, z ekspozycją etnograficzną. W Łopusznej warto odwiedzić zabytkowy, drewniany kościółek pod wezwaniem św. Trójcy i św. Antoniego Opata i „Tischnerówkę”, gdzie gromadzone są pamiątki dotyczące księdza profesora Józefa Tischnera, wybitnego filozofa, duszpasterza, wykładowcy, który spoczywa na miejscowym cmentarzu.

Gmina Czarny Dunajec

Gmina Czarny Dunajec, największa gmina powiatu nowotarskiego, zajmuje powierzchnię 218,34 km². Tworzy ją 15 sołectw: Chochotów, Ciche, Czarny Dunajec, Czerwienne, Dział, Koniówka, Odrowąż, Piekielnik, Pieniążkowice, Podczerwone, Podszkle, Ratułów, Stare Bystre, Wróblówka, Załuczne. Leży na granicy dwóch krain historyczno-geograficznych, Podhala i Orawy. Przebiega tu granica wododziału europejskiego – dorzecze Czarnego Dunajca należy do zlewiska Morza Bałtyckiego, a rzeki Orawy do Morza Czarnego. Równinną powierzchnię Kotliny Orawsko-Nowotarskiej od północy otaczają wyniesienia Beskidu Podhalańsko-Orawskiego, a od południa Pogórze Gubałowskie.

Powstanie wsi Czarny Dunajec wiąże się z działalnością osadniczą rodziny Pieniążków, która władając starostwem nowotarskim w latach 1532–1616, lokowała 15 wsi. Czarny Dunajec przypomina swoją zabudowę miasteczko z prostokątnym rynkiem i odchodzącymi od niego bocznymi uliczkami. Wyróżniającym elementem architektury są, dziś już nieliczne, tak zwane dworki czarnodunajeckie. Parterowe domki posiadają ładne i kształtne ganeczki, których trójkątne szczyty wspierają się na ciężkich kolumnach o szerokich cokółach.

Torfowiska Orawsko-Nowotarskie, zwane puściznami, to rozległe obszary unikatowych torfowisk wysokich, których wiek szacuje się na około 10 000 lat. Największe z nich to Puścizna Wielka, Puścizna Rękowańska, Baligówka i Puścizna Mała. W równinnym krajobrazie Kotliny Orawsko-Nowotarskiej torfowiska tworzą charakterystyczne kopulaste wyniesienia. Pomiędzy Czarnym Dunajcem a Piekelnikiem powstała ścieżka przyrodnicza Torfowisko Baligówka, licząca około 5 km. Na trasie spacerowej

ustawiono 13 tablic, które informują m.in. o historii powstania torfowisk i siedliskach przyrodniczych, a także o gatunkach roślin i zwierząt wyróżniających ten region na tle Karpat i całej Polski.

W 1592 roku powstał Chochotów. Wtedy to król Zygmunt III Waza wydał przywilej lokacyjny dla Bartłomieja Chochotowskiego, w uznaniu za jego zasługi w wyprawie moskiewskiej. Tutejsi górale wstawili się zbrojnym wystąpieniem przeciw austriackiemu zaborcy w 1846 roku. Pamiątką tamtych wydarzeń jest figura św. Jana Nepomucena, ustawiona tyłem („zadkiem” jak zwykli mówić górale) do wsi Czarny Dunajec za to, iż tamtejsi chłopcy pomogli Austriakom powstanie stłumić, a także Muzeum Powstania Chochotowskiego, urządzone w domu Andrzeja Bafii. W zabytkowej chałupie pod numerem 28 artysta rzeźbiarz Jan Ziader stworzył Izbę Regionalną. Ciekawy jest kościół pod wezwaniem św. Jacka projektu Feliksa Księżarskiego. XIX-wieczna drewniana zabudowa wsi stanowi żywy skansen ludowej architektury: chałupy ustawione są frontem do słońca i tak zwanym szczytem do ulicy, za nimi ukryte są budynki gospodarcze. Co ciekawe domostwa wciąż wyglądają jak nowe. Obyczaj corocznego mycia drewnianych płazów sprawia, że lśnią w słońcu jasnym drewnem, którego zdaje się nie mieć patyna czasu.

Bachledowy Wierch to jedno z najpiękniejszych widokowo miejsc na Podhalu. Widać stąd Tatry, Babią Górę, Gorce, a przy sprzyjającej pogodzie Pieniny. Znajduje się tu klasztor Paulinów i Sanktuarium Matki Bożej Jasnogórskiej, zachwycające góralskim wystrojem wnętrza.

Gmina Czorsztyn

Gmina Czorsztyn zajmuje powierzchnię 61,72 km². Tworzy ją 7 sołectw: Czorsztyn, Huba, Kluszkowce, Maniowy, Mizerna, Sromowce Niżne i Sromowce Wyżne. Położona w znacznej części na terenie Pienin, obejmuje także południowe stoki pasma Gorców.

Pieniny z przełomem Dunajca to swoisty fenomen natury – unikatowe walory krajobrazowe i przyrodnicze chroni utworzony w 1932 roku Pieniński Park Narodowy. Obowiązkowa jest wycieczka na szczyt Trzech Koron. Mozolne i długie podejście nagradza rozległy widok rozpościerający się z platformy widokowej na Okrąglicy (982 m n.p.m.), któremu towarzyszą emocje związane z rozpościerającą się tuż za barierką przepaścią. W Sromowcach Wyżnych – Kątach znajduje się przystań flisacka, stąd zaczyna się spływ Dunajcem – jedna z największych atrakcji turystycznych w Polsce. Trasa spływu liczy 15 km, kończy się w Szczawnicy, i wiedzie przez najpiękniejsze zakątki Pienin. Pienińscy flisacy zęcźnie

i z fantazją sterując tratwami, opowiadając ze swadą miejscowe legendy i ciekawostki.

Jezioro Czorsztyńskie to sztuczny zbiornik wodny, utworzony przez spiętrzenie wód Dunajca. Zalew wpisał się już w krajobraz Gorców i Pienin, a wokół jeziora powstała atrakcyjna baza turystyczno-wypoczynkowa z plażami i przystaniami żeglarskimi.

Wieś Maniowy, która jest siedzibą gminy, powstała wraz z budową zapory na Dunajcu i w niczym nie przypomina wsi lokowanej przez starosądeckie klaryski w średniowieczu. Stare Maniowy zostały zalane wodami Jeziora Czorsztyńskiego. 11 kamiennych spichlerzy z drewnianymi łamusami, przeniesionych przed zatopieniem, tworzy dziś uliczkę w skansenie, który mieści się na malowniczo położonym półwyspie Stylchyn. Osada Turystyczna Czorsztyn zgromadziła też inne przeniesione i zrekonstruowane zabytki architektury: 9 pensjonatów i willi zaadaptowano do celów hotelowych i gastronomicznych, w dawnej zagrodzie Jana Królczyka mieści się muzeum etnograficzne, a w dworze Drohojowskich, ostatnich właścicieli Czorsztyna, powstałym w roku 1862 według projektu Feliksa Księżarskiego, centrum konferencyjno-szkoleniowe.

Zamek Czorsztyn, siedziba starostów czorsztyńskich, strzegł w średniowieczu południowej granicy państwa polskiego i przeprawy przez Dunajec na trakcie węgierskim. Dziś jest malowniczym zespołem ruin nad szerokimi wodami Jeziora Czorsztyńskiego. Po restauracji w roku 1992 ruiny udostępniono zwiedzającym, a na zboczach Góry Zamkowej utworzono rezerwat krajobrazowy.

Na górze Wdżar w Kluszkowcach istnieje ośrodek narciarsko-rekreacyjny Czorsztyn-ski z trasami zjazdowymi i torem saneczkowym. Znajduje się tu trasa downhillowa i kolejka górską. Ciekawa jest ścieżka edukacyjna prowadząca dawnym wyrobiskiem – pozostałością po wydobywaniu andezytu.

Oryginalną i niestety niszczącą pamiątką nie tak odległej historii, znajdującą się na Przełęczu Snozka, są Grające Organy zaprojektowane przez Władysława Hasióra. Stałowy pomnik, który w zamierzeniu artysty miał „grać na wietrze” powstał w 1966 roku, ku pamięci poległych w walce o utrwalanie władzy ludowej na Podhalu.

Gmina Jabłonna

Gmina Jabłonna zajmuje powierzchnię 213,28 km². Tworzy ją 7 sołectw: Chyżne, Jabłonna, Lipnica Mała, Orawka, Podwilk, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna. Położona jest w zachodniej części Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, w dolinie rzeki Czarna Orawa. Od północy otoczona jest wzniesieniami Beskidu Żywieckiego, od południa przebiega tu granica państwowa ze Słowacją i historyczną Dolną Orawą.

Jabłonna to jedna z pierwszych osad na Górnjej Orawie, której puszcze i puścizny do połowy XVI wieku pozostawały prawie niezasiedlone. Zasadźcą wsi lokowanej na prawie wołoskim był Sebastian Jabłonowski. Mieści się tu Centrum Kultury Górnej

Orawy otwarte w maju 2011 roku, w którym odbywają się wystawy, festiwale, konkursy, działają koła artystyczne, organizowane są spektakle, warsztaty taneczne, muzyczne, wokalne, plastyczne, czy nauka gry na tradycyjnych instrumentach orawskich.

Zubrzyca Górna, podobnie jak Jabłonna, Orawka, Podwilk, Piekielnik i Chyżne, powstała z inicjatywy właściciela Zamku i „Państwa” Orawskiego Franciszka Thurzona. Pierwsi orawscy osadnicy to zbiegli z majątków polskich panów chłopi pańszczyżniani, którzy zasadzali nowe wsie na prawie wołoskim, korzystając z oferowanej przez Thurzona „wolnizny”, czyli zwolnienia z ciężarów świadczonych na rzecz pana. Sottys Mateusz Moniak, za zbrojne przeciwstawienie się protestantyzmowi, który ogarnął Dolną Orawę, i za obronę wiary katolickiej został w 1674 roku nobilitowany. On to właśnie wystawił drewniany dwór Moniaków, dziś najcenniejszy obiekt Orawskiego Parku Etnograficznego, przebudowany w 1784 roku. Architektura dworu nawiązuje do tradycyjnego orawskiego budownictwa – chałupy z wyżką, czyli

nadbudowanych na pięterku komór, służących do przechowywania, do których wchodziło się z zazwyczaj biegnącej wzdłuż całej elewacji galeryjki-ganeczku, tak zwanego przedwysca. W skansenie znajduje się kilka XIX-wiecznych chatup z zagrodami, drewniana szkoła z przełomu XIX i XX wieku wraz z częścią autentycznego wyposażenia, a także olejarnia, kuźnia, tartak i folusz.

Drewniany kościół w Orawce pod wezwaniem św. Jana Chrzyciela to najstarszy kościół katolicki na Górnej Orawie, który zbudowano w latach 1651–1656. Wnętrze kościoła zdobi piękna i sugestywna polichromia z połowy XVII i początku XVIII wieku. Wyjątkowy charakter mają malowidła na parapecie chóru przedstawiające Dziesięć Przykazań w doskonale podpatrzonym i zachowanym lokalnym szafarzu: widzimy górali w tradycyjnych orawskich strojach, ich dobytek, barany, świnie, woły i kury, wnętrza chat, karcznię, a obok panów w węgierskich żupanach i strojne damy w typowych wnętrzach dworskich.

Gmina Krościenko nad Dunajcem

Gmina Krościenko zajmuje powierzchnię 57,27 km². Tworzy ją 8 sołectw: Dziadowe Kąty, Grywałd, Hałuszowa, Kąty-Niwki, Krościenko-Centrum, Krościenko-Zawodzie, Krośnica, Tylka-Biały Potok. Położona jest w malowniczej kotlinie górskiej pomiędzy pasmami Pienin, Gorców i Beskidu Sądeckiego, u zbiegu rzeki Dunajec i potoku Krośniczanka.

Krościenko, lokowane na prawie magdeburskim przez króla Kazimierza Wielkiego w 1348 roku, od początku istnienia pełniło funkcję centrum administracyjnego i handlowego w rejonie Pienin. Dziś jest siedzibą gminy i chociaż w 1932 roku utraciło prawa miejskie, zachowało charakter pełnego uroku miasteczka, z charakterystycznym dla kazimierzowskich lokacji ryneczkiem. Na potudniowej pierzei zachowały się domy mieszczkańskie z xix wieku. Kościół pod wezwaniem Wszystkich Świętych zachował wiele ze swego pierwotnego gotyckiego założenia. Wnętrze zdobi polichromia z przełomu xiv i xv wieku przedstawiająca żywoty świętych, a sceny z życia Jezusa w 1589 roku namalował Jakub Korab z Nowego Targu, który nie tylko podpisał swoje dzieło ale, co ciekawe i dość nietypowe, zostawił dla potomnych swój autoportret z sumiastymi wąsami. W Krościenku Na Zawodziu, na prawym brzegu Dunajca, znajdują się ujęcia wód leczniczych o nazwach

Stefan, Michalina i Maria. Są to szczawy alkaliczno-słone, pomocne w leczeniu schorzeń dróg oddechowych, płuc i układu trawienia.

Niedaleko Krościenka, na Górze Zamkowej (779 m n.p.m.) w masywie Trzech Koron, zachowały się fragmenty zamku Pieniny, najwyżej położonego zamku w Polsce, który pełnił nieco anachroniczną funkcję schronienia. Kunegunda, żona Bolesława Wstydlwego, dziś święta Kinga, właśnie w tym zamku schroniła się podczas najazdu Tatarów w 1287 roku. U podnóżu ruin, w specjalnie wydrążonej grocie stanęła wyrzeźbiona w piaskowcu figura świętej Kingi dłuta Władysława Druciaka.

Wieś Grywałd położoną na południowych stokach Lubania zamieszkują górale pienińscy. Cennym zabytkiem jest drewniany xv-wieczny kościół pod wezwaniem św. Marcina zaliczany do grupy gotyckich kościołów podhalańskich. Malowniczo położony na wzniesieniu górującym nad wsią, otoczony jest wieńcem drzew i kamiennym murkiem.

Gmina Lipnica Wielka

Gmina Lipnica Wielka zajmuje powierzchnię 67,47 km². W jej skład wchodzi miejscowości: Bartoszowa Polana (przysiółek), Lipnica Wielka z sołectwami Murowanica, Centrum, Skoczyki i Przywarówka, Kiczory, Leśniczówka na Lniarce (osada), Śmietanowa (leśniczówka). Położona jest w beskidzkiej części Górnej Orawy, malowniczo rozłożona u stóp Babiej Góry w dolinie

potoku Lipniczanka, na południu graniczy ze Słowacją, sięgając Jeziora Orawskiego.

Lipnica Wieka została założona przez sołtysa Michała Śmietanę-Lipnickiego w 1606 roku na prawie wołoskim i przy dużym udziale Wołochów, którzy na południowe stoki Babiej Góry przynieśli wysoko rozwiniętą kulturę pasterską. Murowany kościół pod wezwaniem św. Łukasza, jak chce miejscowa legenda, powstał za zbójnickie dukaty. Po pierwszej wojnie światowej tereny Górnej Orawy były przedmiotem sporu pomiędzy Polską i Czechosłowacją. Decyzją Rady Ambasadorów z 1920 roku część Lipnicy znalazła się poza granicami Polski. Do Polski przyłączono ją dopiero cztery lata później, na zasadzie wymiany terytoriów

– Polska oddała wsie Głodówka i Sucha Góra. Stało się tak za sprawą między innymi wytrwałych dążeń Ferdynanda Machaya i Piotra Borowego, pochodzącego z Rabczyc, który ostatnie lata życia spędził w Lipnicy i spoczął na miejscowym cmentarzu. Warto przypomnieć, że tutaj urodził się i tworzył Karol Wójciak Heródek, zwany Orawskim Nikiforem, znany i ceniony artysta rzeźbiarz z kręgu sztuki naiwnej.

Ciekawym elementem krajobrazu i kultury są nastrojowe dzwonniczki loretańskie i liczne przydrożne kapliczki. Do dziś zachowały się 4 dzwonnice w Murowanicy, Skoczyskach, Przywarówce i Kiczorach. Dzwoniono na Anioł Pański, by odpędzić burzę, na alarm, czy aby oznajmić śmierć, a po sposobie dzwonienia można było nawet rozpoznać wiek i stan cywilny zmarłego.

Symbolem Orawy jest Babia Góra – majestatyczna, rozległa i piękna królowa Beskidów. Wiązano z nią legendy o diablach i czarownicach, które ostały się choćby w nazwie osławionego Diablaka. Turyści wychodzą na nią by nasycić wzrok rozległymi panoramami, a miłośnicy przyrody mogą na stosunkowo niewielkim terenie poznać gatunki roślin i zwierząt związanych ze wszystkimi piętrami roślinnymi, od regla dolnego do skalistych turni. Walory przyrodniczo-krajobrazowe chroni Babiogórski Park Narodowy utworzony w 1954 roku, włączony do międzynarodowej sieci rezerwatów biosfery.

W latach 1904–1905 przy źródle zwanym Głodna Woda wybudowano pierwsze babiogórskie schronisko, dziś nieistniejące. Znajduje się tu obecnie przystanek nr 14 interesującej ścieżki

przyrodniczej prowadzącej z Zawoi przez Diablak do Lipnicy Wielkiej. Do dziś istnieje wzniesione na Markowych Szczawinach schronisko, powstałe z inicjatywy Hugo Zapałowicza, wybitnego znawcy Babiej Góry i jej przyrody, noszące dziś jego imię.

Gmina Łąpsze Niżne

Gmina Łąpsze Niżne zajmuje powierzchnię 124,79 km² i obejmuje 9 sołectw: Falsztyn, Frydman, Kacwin, Łąpszanka, Łąpsze Niżne, Łąpsze Wyżne, Niedzica, Niedzica-Zamek i Trybsz. Położona jest na Polskim Spiszu, w północno-wschodniej części Pogórza Spisko-Gubałowskiego.

Spisz to kraina pogranicza, gdzie przez wieki ścierały się wpływy polskie, węgierskie, słowackie i wołoskie, która do dziś zachowała swoją tożsamość, poczucie odrębności i dumę ze swojej wielokulturowej tradycji. Terytorium Zamagurza Spiskiego, które dziś znajduje się w granicach Polski, należało do możnego rodu Berzewiczów prowadzących szeroko zakrojoną akcję osadniczą. Około 1320 roku Kokosz Berzewicz przystąpił do budowy zamku niedzickiego. Zamek Niedzica, malowniczo położony na wapiennej skale, około 80 m nad poziomem Dunajca, dziś nad wodami Jeziora Czorsztyńskiego, swój ostateczny kształt zyskał w czasie przebudowy prowadzonej przez Jerzego Horvatha, zakończonej w roku 1601. Nieopodal zamku znajduje się Zapora w Niedzicy rozciągająca się wałem o długości 400 m pomiędzy Górą Zamkową

i wzgórzem Ubszar, z galerią kontrolno-zastrzykową, którą można zwiedzać, oraz halą maszyn, gdzie odbywają się koncerty.

Kościół pod wezwaniem św. Stanisława we Frydmanie, powstały na przełomie XIII i XIV wieku, jest najstarszym murowanym, sakralnym zabytkiem na Spiszu. Ciekawe jest to, że kościół, powstały na terytorium królestwa Węgier, ma za patrona polskiego świętego – Stanisława Biskupa, którego kanonizacja była aktem przede wszystkim politycznym, by nie rzec propagandowym. Wysmukła wieża wzniesiona na planie kwadratu zwieńczona jest renesansową attyką, tak charakterystyczną dla sakralnego budownictwa Spiszu. Znajdują się tu słynne piwnice frydmańskie, zbudowane przez Andrzeja Horvatha około 1820 roku, z przeznaczeniem na skład węgierskiego wina. Mają one dwie kondygnacje, głębsza z nich znajduje się 9 m pod ziemią.

Jednym z najpiękniejszych kościołów jest kościół pod wezwaniem św. Bartłomieja w Niedzicy, wzniesiony na początku XV wieku, jak głosi zachowana inskrypcja w języku niemieckim:

na oświecenie, na pokutę, na radość, na wierność.

Kościół św. Kwiryna w Łapszach Niżnych pochodzi z początku XIV wieku. Jego historia od początku istnienia związana jest z zakonem bożogrobców-miechowitów z Lendaku, do których należały dobra łapszańskie.

W odróżnieniu od większości murowanych kościołów na polskim Spiszu kościół św. Elżbiety w Trybszu to budowla drewniana o konstrukcji zrębowej, podobna do podhalańskich kościołów drewnianych. Największą wartość kościoła stanowi polichromia pokrywająca w całości pułap i ściany, gdzie tłem rozgrywających się scen z Nowego Testamentu jest pejzaż górski, uważany za jedno z pierwszych i zapewne najstarszych przedstawień panoramy Tatr.

Przykładem pomysłowości ludowej, bardzo popularnym na Słowacji, a po polskiej stronie Tatr występującym tylko w Kacwinie, są sypance – niewielkie drewniane spichlerze, obklejone grubą warstwą gliny, która stanowiła skuteczną zaporę w razie pożaru. Malowniczy jest wodospad na Kawińskim Potoku, znajdujący się w centrum wsi – woda spada z wysokości 5 metrów ze skalnego progu utworzonego z warstw fliszu podhalańskiego.

Rezerwat Niebieska Dolina, na zboczach Pieskowego Wierchu (980 m n.p.m.), chroni zachowany naturalny fragment buczyny karpackiej, z bogactwem puszczańskiego krajobrazu, który na terenie

Pogórza Spisko-Gubałowskiego prawie zaniknęły. Liczne są pomnikowe okazy buków i jodeł oraz liczne gatunki roślinności reglowej.

Gmina Ochotnica Dolna

Gmina Ochotnica Dolna zajmuje powierzchnię 141 km². Tworzą ją 4 sołectwa: Ochotnica Dolna, Ochotnica Dolna-Młynne, Ochotnica Górna, Tylmanowa. Leży w Gorcach w dolinie potoku Ochotnica i schodzących ku Dunajcowi zboczach Beskidu Sądeckiego.

Ochotnica Górna i Dolna, które wcinają się w Gorce wzdłuż potoku o tej samej nazwie, tworzą jedno z najdłuższych założeń wiejskich w Polsce, liczące 20 km. Najcenniejszym zabytkiem Ochotnicy Dolnej jest pięknie odrestaurowany kościół parafialny pod wezwaniem Znalezienia Krzyża Świętego, wzniesiony z drewna modrzewiowego w roku 1816. Znajduje się tu cudami słynący krucyfiks z XVII wieku z przejmującą, ekspresyjną rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego.

Tylmanowa to najstarsza miejscowość w gminie, założona przez starosądeckie klaryski. W 1830 roku wieś znalazła się w rękach rodziny Berskich, która wybudowała istniejący do dziś, piękny, klasykistyczny dwór z charakterystycznym czterokolumnowym gankiem. Na wschodnim brzegu Dunajca w przysiółkach Króle i Kłępy zachowały się do dziś zamieszkane i dobrze utrzymane tradycyjne chałupy o konstrukcji zrębowej, kryte dwuspadowymi dachami. Na grzbiecie tylmanowskiej Baszty, na szlaku turystycznym

na Lubań, w stanie wojennym powstały stacje Drogi Krzyżowej – najmłodszej polskiej kalwarii – z licznymi akcentami patriotycznymi i odniesieniami do historii najnowszej.

Rezerwat krajobrazowy Kłodne nad Dunajcem o powierzchni 89,1 ha obejmuje pierwotny krajobraz doliny Dunajca, pomiędzy pasmami Radziejowej a masywem Lubania, zwany Przełomem Tyłmanowskim. Bardzo strome wzniesienia opadające do samej rzeki najpiękniejsze są jesienią, kiedy porastająca je buczyna karpacka przebarwia się na czerwono. W 1963 roku na stokach Dzwonkówki powstał rezerwat leśny Pusta Wielka.

Na gorczańskim Szlaku Kultury Wołoskiej, na rozległej, widokowej polanie wzniesienia Magurek znajduje się dawne gospodarstwo polaniarskie Kurnytowa Koliba, z 1839 roku, będące najstarszym tego typu obiektem w Gorcach. Klasyczną, wołoską formę ma też szataś Królczyków pod Magurką z lat 80. XIX wieku. Obok szataśu przebiega ścieżka edukacyjna Gorczańskiego Parku

Narodowego, prowadząca na przetęcz Pańska Przechybka, gdzie 18 grudnia 1944 roku rozbił się dowodzony przez por. Williama Beimbrinka bombowiec „Liberator”.

Ciekawą i trwałą pamiątką monarchii austro-węgierskiej jest wojskowa droga górską, tak zwana Droga Knurowska, zbudowana w latach 1907–1911, z kamiennym, łukowym mostem na Bartosówce, licznymi przepustami i mijalnikami, łącząca Ochotnicę Górną z Knurowem.

Gmina Raba Wyżna

Gmina Raba Wyżna zajmuje powierzchnię 88,28 km². Tworzy ją 8 sołectw: Bielanka, Bukowina-Osiedle, Harkabuz, Podsarnie, Raba Wyżna, Rokiciny Podhalańskie, Sieniawa i Skawa. Położona pomiędzy Beskidem Żywieckim, Makowskim i Gorcami, na północy opiera się o zachodnie stoki Pasma Podhalańskiego, w dolinach górnej Raby i Skawy, a na zachodzie Orawki.

Raba Wyżna została założona w połowie XVI wieku przez kasztelana Spytkę Jordana z Zakliczyna herbu Trąby, wojewody krakowskiego i sandomierskiego. Istniejący tu zabytkowy zespół dworski został zaprojektowany dla dziedzica rabińskiego Jana Zdunia przez architekta Konrada Kuhla w roku 1900, w stylu nawiązującym do historyzmu. Obok dworu istnieje Palmiarnia (oranżeria) i pozostałości naturalistycznego założenia parkowego z pięknymi, ponad stuletnimi drzewami.

Zespół parkowo-dworski w Sieniawie leży w zachodniej części wsi, nad południowym brzegiem rzeki Raby. Dwór należał do pierwszego dziedzica wioski, Kaspra Sierakowskiego z Bogustawic, i powstał w połowie XVII wieku. Nieco na wschód stoi zabytkowy spichlerz z połowy XIX wieku. Zabudowania otacza cenny starodrzew. Zabytkiem Sieniawy jest również niewielki, drewniany kościół pod wezwaniem św. Antoniego z Padwy. Wybudowany w 1740 roku staraniem właściciela wsi Andrzeja Sędzimira, należy do najpiękniejszych drewnianych świątyń Małopolski. Świątynia jest autentyczną perłą góralskiej sztuki ciesielskiej. Szczególną uwagę wśród wiernych otaczany jest święty Antoni, słynący jako patron małżeństw.

Dwór w Rokicinach Podhalańskich wybudował w 1729 roku pierwszy dziedzic wsi, Stanisław Wroński. W 1925 roku dwór odkupiły od ostatniego właściciela, Jana Palińskiego z Kryspinowa, Siostry Urszulanki, które utworzyły w nim dom zakonny, istniejący do dziś. Charakterystycznym elementem krajobrazu jest wijąca

się trasa linii kolejowej Chabówka – Zakopane, którą otwarto w 1899 roku. Jej najbardziej malowniczym fragmentem jest głęboki na kilka metrów wykop, poprowadzony przez siodło Przełęcz Sieniawskiej.

Piękne położenie i bliskość gór zachęca do pieszych wędrówek. Szlaki imienia Kardynała Karola Wojtyły i Ojca Świętego Jana Pawła II wiodą trasami odbywanych niegdyś przez niego wycieczek, podczas których często towarzyszył mu urodzony w Rabie Wyżnej ksiądz, a dziś metropolita krakowski, Stanisław Dziwisz.

Gmina Spytkowice

Gmina Spytkowice to jednowioskowa gmina, która zajmuje powierzchnię 32,19 km². Leży na północnych i zachodnich stokach Pasma Podhalańskiego w Beskidzie Wysokim.

Spytkowice swoją nazwę zawdzięczają kasztelanowi Spytkowi Wawrzyńcowi Jordanowi, który wieś założył i sprowadził tu osadników. Kolejnymi właścicielami Spytkowic od XVI do XIX wieku byli: Zebrzydowscy, Makowieccy, Sołtykowie, Sierakowscy, Wilkoszewscy, Lasoccy. W średniowieczu biegł tędy szlak handlowy prowadzący na Węgry, dziś wieś przecina ruchliwa droga krajowa E77. Warto tu się zatrzymać, by zobaczyć kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny powstały w latach 1763–1765, ufundowany przez hrabiego Romana Sierakowskiego. Zbudowany został z belek świerkowych

i modrzewiowych w konstrukcji zrębowej na planie krzyża greckiego. Rokokowy wystrój kościoła pochodzi z XVIII wieku. Obok kościoła znajduje się drewniana izbicowa dzwonnica o konstrukcji słupowej z drugiej połowy XVIII wieku, jedna z najpiękniejszych i najbardziej charakterystycznych dzwonnicy drewnianych w Polsce. Ma pochyte, zwężające się ku górze ściany. Obecnie pierwotny dach gontowy zastąpiono blachą. Pięknem dzwonnicy urzeczony był Władysław Skoczylas, który uwiecznił ją na swoim rysunku.

Na północno-zachodnim zboczu Łysej Góry (808 m n.p.m.) znajduje się wypoczynkowo-konferencyjny ośrodek Kompleks Beskid w Spytkowicach. Tuż obok hotelu znajdują się sztucznie naśnieżane, oświetlone stoki narciarskie z 4-osobową kolejką krzesełkową, a także dwoma wyciągami orczykowymi i 4 trasami zjazdowymi.

Kapliczka w Spytkowicach

Gmina Szaflary

Gmina Szaflary zajmuje powierzchnię 54,31 km² i tworzy ją 7 sołectw: Bańska Niżna, Bańska Wyżna, Bór, Maruszyna, Skrzypne, Szaflary, Zaskale. Położona jest w centrum Podhala, w dolinie Białego Dunajca.

Na wapiennej skale, zwanej Skalką Szaflarską, wznoszącą się nieopodal wsi, powstało najstarsze założenie obronne na Podhalu, zameczek szaflarski, który strzegł granicy i szlaku handlowego. W miejscu grodu, który już w XVI wieku popadł w ruinę, rodzina Uznańskich, która w roku 1819 wykupiła sekcję szaflarską od władz austriackich, wystawiła murowany pawilon. W latach 90. XX wieku spadkobierca Uznańskich wykupił teren i przeprowadził remont zniszczonych pomieszczeń oraz wystawił z kamienia mur, kierując się zachowanymi pozostałościami założenia średniowiecznego.

Na szczycie wzgórza Ranisberg (738 m n.p.m.), przy drodze z Szaflar do Maruszyny, Szaflarzanie, w roku 1910, z okazji pięćsetnej rocznicy zwycięstwa grunwaldzkiego, ufundowali metalowy krzyż o wysokości 10 metrów. Jego autorami są Maciej Łukaszczyk i Bartłomiej Jarząbek. Uroczyste poświęcenie miało miejsce 17 maja 1914 roku.

Ciekawa jest drewniana chałupa pod numerem 124, tak zwana chałupa Doruli, dziś własność Zofii Walkosz. Kryje w swoim wnętrzu jedyne w swoim rodzaju malowidło. Jedną ze ścian izby wypełniają postacie Apostołów, lekko pochylonych ku Matce Bożej leżącej na łożu śmierci. Kompozycję dopełnia scena ze św. Izydorem i aniołem orzącym ziemię. Pochodzenie malowidła, jak i osoba malarza nie są znane. Być może mieszkał tu artysta dekorujący pałacyk Uznańskich na pobliskiej Skalce, który w zamian za gościnę pozostawił gospodarzom nietypowy podarunek.

W Bańskiej Niżnej warto zobaczyć zabytkową kuźnię, wybudowaną pod koniec XVIII wieku przez Macieja i Krzysztofa

Jarząbków, w której wykuto krzyż postawiony na Ranisbergu. Bańska to wieś, która jako pierwsza wykorzystwała energię odkrytych tu bogatych złóż wód geotermalnych o temperaturze dochodzącej do 86°C do ekologicznego ogrzewania swoich domów. Największą atrakcją są Termy Podhalańskie, zespół basenów kąpielowych z wysoko zmineralizowaną wodą. Przez miejscowości gminy wiedzie Szlak Papieski, prowadzący trasę przejazdu papieża Jana Pawła II podczas wizyty na Podhalu w 1997 roku.

Wzgórze Ranisberg

Miasto i Gmina Szczawnica

Gmina miejsko-wiejska Szczawnica zajmuje powierzchnię 87,90 km². Tworzy ją miasto Szczawnica i 2 sołectwa: Jaworki i Szlachtowa.

Szczawnica to miasto zdrojowe, pięknie położone u ujścia potoku Grajcarek do Dunajca, na pograniczu Pienin i Beskidów. Liczy 7 600 mieszkańców, prawa miejskie posiada od 1962 roku. Początki Szczawnicy sięgają przełomu XIII i XIV wieku. W tym czasie wieś należała do sądeckich klarysek, a w wieku XV przeszła na własność królewską. Miejscowe, kwaśne wody mineralne, zwane szczawami znane były już w XVI wieku. Pierwszej analizy chemicznej wód dokonał w 1810 roku dr Rodius z Krakowa. Rozwój uzdrowiska nastąpił z chwilą zakupu dóbr szczawnickich przez Stefana i Józefinę Szalayów w roku 1828. Dzięki poczynionym przez nich

inwestycjom Szczawnica stała się uzdrowiskiem. Syn Szalayów, Józef, kontynuował dzieło rodziców; założył park zdrojowy, zlecił odwierty nowych źródeł. Powstały wówczas łazienki i obiekty uzdrowiskowe z centrum na Placu Dietla, zbudowane zostały nowe wille i pensjonaty, powstała droga do Czerwonego Klasztoru. Oryginalnym pomysłem Szalaya było ozdabianie domów malowanymi godłami, niektóre z nich wykonywał sam pomysłodawca. W testamencie Józef Szalay przekazał dobra szczawnickie polskiej Akademii Umiejętności, a ta odsprzedała je w 1909 roku Adamowi Stadnickiemu. Okres prosperity przerwała I wojna światowa. W międzywojniu na losach Szczawnicy zaważył brak połączenia kolejowego. Po drugiej wojnie światowej uzdrowisko upaństwowiono, powstało wiele sanatoriów i domów wczasowych. Dziś Szczawnica jest ważnym ośrodkiem sanatoryjnym. Leczy się tu, w nowoczesnych inhalatoriach, choroby górnych dróg oddechowych.

Tutejsze wody mineralne to szczawy wodorowo-węglanowo-chorkowo-sodowo-jodkowe, ujęcia są ogólnodostępne, największe z nich to „Stefan” – pijalnia przy pl. Dietla, „Magdalena”, „Jan”, „Wanda” i najmniejsza – „Pitoniakówka”.

W Szczawnicy kończy się sptyw przetłokiem Dunajca. Miasto wyróżnia się ciekawą zabudową w stylu XIX-wiecznych uzdrowisk alpejskich, w willi „Patac” mieści się Muzeum Pienińskie (pl. Dietla 2). Sporą atrakcją jest wyciąg krzeselkowy na Palenicę, czynny cały rok; na szczycie znajduje się zjeżdżalnia na wózkach, a zimą czynne są wyciągi orczykowe i rynna snowbordowa. W roku 2011 powstała promenada spacerowa i ścieżka rowerowa, prowadząca lewą stroną potoku Grajcarek do Pienin, a dalej Drogą Pienińską do słowackiej Leśnicy.

W Jaworkach, na styku dwóch pasm górskich, pasma Radziejowej i Małych Pienin znajduje się ośrodek „Arena Narciarska Jaworki-Homole”, z całoroczną koleją linową oraz dwoma wyciągami narciarskimi i kilkoma trasami zjazdowymi. Działa tu przystań dla artystów – „Muzyczna Owczarnia”, gdzie odbywają się koncerty rockowe, bluesowe, jazzowe i country. Z Jaworek warto udać się na wycieczkę na najwyższy szczyt Pienin – Wysoką (1050 m n.p.m.), trasą wiodącą przez przepiękny Wąwóz Homole.

POWIAT TATRZAŃSKI

Miasto Zakopane

Zakopane, najwyżej położone miasto w Polsce (740 m n.p.m.), stolica powiatu tatrzańskiego, liczy obecnie 30 000 mieszkańców. Początki Zakopanego sięgają przełomu xv i xvi wieku, kiedy w dokumentach pojawiły się pierwsze informacje o zakładanych tu sezonowych osadach pasterskich. Nazwa Zakopane po raz pierwszy zapisana została w dokumencie z 1616 roku. W 1670 roku król Michał Korybut Wiśniowiecki potwierdził prawa mieszkańców wsi, którą lokował 1578 roku Stefan Batory. W xviii wieku w Kuźnicach powstała huta żelaza, którą na początku xix wieku wykupiła rodzina Homolaców. W wybudowanym nieopodal huty dworze zatrzymywali się pierwsi badacze Tatr, a z czasem coraz liczniejsi turyści. W 1845 roku utworzono w Zakopanem parafię, a jej pierwszym proboszczem został ksiądz Józef Stolarczyk, który w latach 1877–1896 wystawił nowy murowany kościół pod wezwaniem Najświętszej Rodziny. On też założył tu pierwszą szkołę i cmentarz. Dzięki, między innymi, Tytusowi Chałubińskiemu, który był jednym z największych propagatorów Tatr, Zakopane w 1886 roku zyskało status stacji klimatycznej. W 1875 roku w Kuźnicach Ludwik Ganczarski uruchomił pierwszy zakład wodoleczniczy, w 1887 powstało sanatorium doktora Andrzeja Chramca. Od tego czasu datuje się rozwój Zakopanego, które stało się nie tylko modną miejscowością

turystyczną i uzdrowiskową, ale przede wszystkim prężnym ośrodkiem życia intelektualnego i artystycznego, który w pełni zasłużył na szczytne miano „duchowej stolicy Polski”. Istotnym wydarzeniem w dziejach Zakopanego było powstanie w 1874 roku Towarzystwa Tatrzańskiego, przyjmującego za swój cel upowszechnianie turystyki i działań na rzecz badań oraz ochrony przyrody Karpat. W 1876 Towarzystwo założyło Szkołę Przemysłu Drzewnego, której tradycje kontynuuje Zespół Szkół Plastycznych im. Antoniego Kenara. W 1889 roku powstało Muzeum Tatrzańskie, pierwsza regionalna placówka muzealna na ziemiach polskich. Stanisław Witkiewicz zaprojektował tu pierwsze wille w nowym narodowym „stylu zakopiańskim” i ufundowaną przez Adama Uznańskiego kaplicę w Jaszczurówce. W okresie międzywojennym powstały najważniejsze inwestycje sportowo-turystyczne, które do dziś stanowią główne atrakcje miasta: skocznia narciarska na Krokwi (1925 r.), kolej linowa na Kasprowy Wierch (1936 r.) i kolejka szynowa na Gubałówkę (1938 r.). W roku 1933 Zakopane otrzymało upragnione prawa miejskie. W latach okupacji niemieckiej Zakopane stało się centrum konspiracyjnej działalności kurierskiej. Dziś Zakopane

Skocznia Narciarska „Wielka Krokiew”

jest wielkim centrum turystycznym, sportowym i kulturalnym, działają tu liczne szkoły, teatr im. S.I. Witkiewicza, odbywa się wiele cyklicznych imprez: Tatrzańska Jesień (wrzesień), Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich (sierpień), Dni Muzyki Karola Szymanowskiego (lipiec). Doroczne zawody Pucharu Świata rozgrywane na Wielkiej Krokwi przyciągają miłośników skoków narciarskich. W Zakopanem warto odwiedzić cmentarz na Pęksowym Brzyzku, Muzeum Tatrzańskie, Galerię

Władysława Hasiora, Muzeum Stylu Zakopiańskiego mieszczące się w willi „Koliba”, Muzeum Sztuki xx wieku w willi „Oksza”, Muzeum Kornela Makuszyńskiego w willi „Opolanaka”, Muzeum Jana Kasprowicza na Harendzie i Muzeum Karola Szymanowskiego w willi „Atma” oraz sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej na Krzeptówkach, zaprojektowane przez Stanisława Tylkę z Zakopanego, z wnętrzami ozdobionymi przepiękną snycerką przez miejscowych górali.

Gmina Bukowina Tatrzańska

Bukowina Tatrzańska zajmuje powierzchnię 131,84 km². W jej skład wchodzi 8 sołectw: Białka Tatrzańska, Brzegi, Bukowina Tatrzańska, Czarna Góra, Groń, Jurgów, Leśnica i Rzepiska. Położona u stóp Tatr, obejmuje ziemie leżące na styku Podhala i Spiszu, które oddziela rzeka Białka.

Bukowina Tatrzańska to jedna z najpiękniej i najwyżej położonych miejscowości w Polsce. Pierwszą osadę założyli tu w XVII wieku Wołosi. Dziś Bukowina jest lubianym i popularnym, konkurującym z Zakopanem ośrodkiem turystycznym i narciarskim, z licznymi wycieczkami orczykowymi, stacjami narciarskimi z kolejkami krzesełkowymi Turnia i Rusin-ski. Atrakcją są Termy Bukowiańskie – nowoczesny park wodny, wykorzystujący lecznicze właściwości wód geotermalnych. Kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego, ukończony w 1887 roku, jest dziełem jednego człowieka – górala z Bukowiny, Jędrzeja Kramarza. Żywa jest tu kultura góralska i jej barwny folklor. Długą tradycję ma ogólnopolski festiwal gawędziarzy i muzyków ludowych „Sabałowe Bajania” (sierpień) z plenerową imprezą „Sabałowa Noc” oraz organizowany w lutym „Góralski Karnawał”.

Wieś Białka Tatrzańska to popularne letnisko i ośrodek sportów zimowych. Zabytkowy drewniany kościółek pod wezwaniem św. Szymona i Judy z XVIII wieku zbudowany został przez miejscowych cieśli Jędrzeja Topora i Jana Chlipalskiego. Doskonale przygotowane trasy narciarskie i snowbordowe znajdują się w ośrodkach narciarskich w Kaniówce, na Bani i na Kotelnicy. Kompleks basenów termalnych Terma Bania oferuje rozrywkę i relaks. Na rzece Białce organizowane są spływy kajakowe i rafting.

Jurgów jest najbardziej wysuniętą na południowy zachód wsią polskiego Spiszu. Od początku istnienia wsi jej mieszkańcy wypasali swoje stada na polanach w Tatrach Jaworzyńskich. Kiedy te górskie pastwiska pod koniec XIX wieku znalazły się w rękach

księcia Christiana Hohenlohe, Jurgowianie w ramach rekompensaty otrzymali Polanę Podokólnę, położoną nieopodal wsi. W 1879 roku przenieśli tu z Jaworzyny Spiskiej 90 szałasów. Kościół pod wezwaniem św. Sebastiana Męczennika ufundowali w 1650 roku sołtys Jakub Knež i młynarz Mikołaj, a postawili miejscowi cieśle. W świątyni największe zaciekawienie wzbudza „jurgowski diabeł”, który uwieczniony został w XVIII-wiecznej drewnianej rzeźbie przedstawiającej pojedynek św. Michała Archanioła z księciem ciemności.

W Czarnej Górze stoi drewniana zagroda należąca niegdyś do tutejszej zamożnej rodziny Korkoszów, gdzie Muzeum Tatrzańskie zorganizowało ekspozycję etnograficzną prezentującą odchodzący już w przeszłość świat chłopskiej kultury.

Największą atrakcją i magnesem, który bez mała od 200 lat nieprzerwanie przyciąga turystów są Tatry Wysokie, z Rysami, Orlą Percią, Doliną Pięciu Stawów Polskich. Morskie Oko największe jezioro w polskiej części Tatr, położone na wysokości 1395 m n.p.m., z pięknym widokiem na Mięguszowiecki Szczyt, Żabią Grań i strzeliste ściany Mnicha to najliczniej odwiedzany obiekt przyrodniczy w Polsce, do którego w ciągu roku dociera 800 tysięcy turystów.

Gmina Kościelisko

Gmina Kościelisko zajmuje powierzchnię 136,37 km². Tworzą ją 3 sołectwa: Dzianisz, Kościelisko i Witów. Leży w Tatrach Zachodnich, w dorzeczu rzeki Czarny Dunajec, która powstaje z połączenia potoków Kirowej i Siwej Wody. Na północy otoczona jest wzniesieniami Pasma Gubałowskiego.

Gmina Kościelisko to jeden z najpiękniejszych podgórskich obszarów w Polsce. Jej część położona na terenie Tatr Zachodnich jest objęta ochroną w ramach Tatrzańskiego Parku Narodowego. Tutaj znajdują się najpiękniejsze doliny tatrzańskie – Chochołowska, Kościeliska, Lejowa i Dolina Małej Łąki.

Zimą panują tu doskonałe warunki do uprawiania narciarstwa, trasy zjazdowe znajdują się na Butorowym Wierchu, w stacji narciarskiej Witów Ski. Dla miłośników biegówek powstała licząca 10 km trasa biegowa na Chotarzu na terenie Ośrodka Biathlonowego Kościelisko-Kiry oraz u wylotu Doliny Chochołowskiej w Witowie.

Kościelisko, zanim stało się modną miejscowością turystyczną, nazywane było przez miejscowych pasterzy po prostu Polany, gdzie mieli swoje szatały i paśli owce. Na polanie Stare Kościeliska, leżącej u wylotu Doliny Kościeliskiej, istniała od końca XVIII do połowy XIX wieku huta miedzi i metali kolorowych, a górnicy wystawili tu kapliczkę, zwaną, nie wiadomo dlaczego, Kaplicą Zbójnicką. Popularność i rozwój Kościeliska nastąpił wraz z otwarciem w 1902 roku przez doktora Kazimierza Dłuskiego nowoczesnego i okazałego sanatorium dla chorych na gruźlicę.

W parku nieopodal głównego budynku stoi drewniana willa projektu Stanisława Witkiewicza, w której mieszkała rodzina Dłuskich.

Dolina Kościeliska

Dolina Kościeliska, najpiękniejsza dolina w polskich Tatrach, tworzy długi i głęboki wąwóz skalny, którego ściany w trzech miejscach zwanych bramami (Brama Kantaka, Brama Kraszewskiego i Brama Raptawicka) zbliżają się do siebie. Dnem doliny płynie Potok Kościeliski, sporą atrakcją są jaskinie: Mroźna, Smocza Jama, Jaskinia Mylna i Jaskinia

Raptawicka. W górnej części Doliny, na Małej Polanie Ornaczańskiej (1100 m n.p.m.), stoi popularne schronisko wzniesione według projektu Anny Górskiej, oddane do użytku w 1948 roku. Jego pierwszym kierownikiem był legendarny narciarz i kurier tatrzański Stanisław Maruszak.

Dolina Chochołowska to najdłuższa i największa z dolin w polskich Tatrach. Ciągnie się przez ponad 10 km i kończy rozległą Polaną Chochołowską. Dolina Chochołowska jest szczególnie piękna na przełomie marca i kwietnia, kiedy rozkwitają tu niezliczone ilości krokusów, pokrywając hale niczym liliowy kobierzec.

Gmina Poronin

Gmina Poronin zajmuje powierzchnię 83,55 km². Tworzy ją 7 sołectw: Bustryk, Małe Ciche, Murzasichle, Nowe Bystre, Poronin, Suche, Stasikówka i Ząb. Gmina leży na Skalnym Podhalu, na zboczach Pogórza Gubałowskiego, w dorzeczu potoków Zakopianka i Poroniec, w górnym biegu rzeki Biały Dunajec.

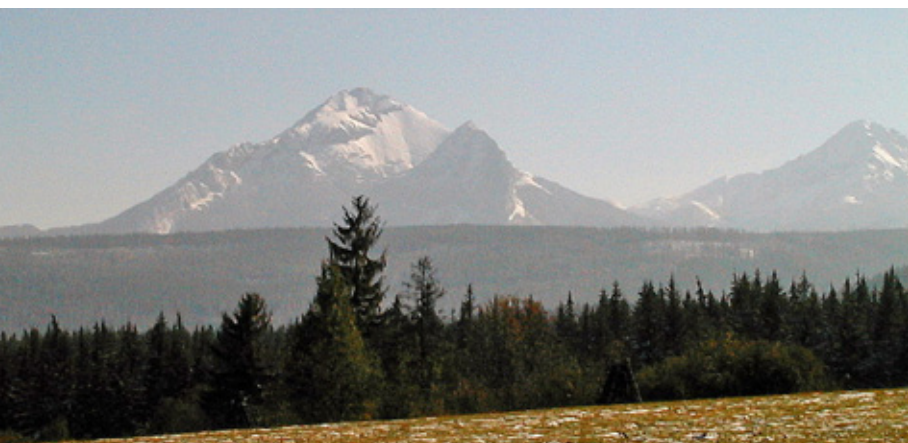
Położenie gminy w bezpośrednim sąsiedztwie Tatr sprawia, że ma ona wielkie walory turystyczne. Znajdują się tu doskonale przygotowane trasy turystyczne piesze i rowerowe. Zimą można uprawiać narciarstwo zjazdowe, znajdują się tu liczne wyciągi orczykowe i stacje narciarskie z kolejkami krzesetkowymi Małe Ciche, Budzowy Wierch i Suche.

Poronin od średniowiecza był miejscem, gdzie swoje stada w sezonie letnim wypasali mieszkańcy Podhala. Wieś powstała z inicjatywy starosty nowotarskiego Stanisława Witowskiego około 1624 roku. W 1833 roku utworzono tu samodzielną parafię z drewnianym kościołem, który spłonął w 1915 roku. Obecną murowaną świątynię zaprojektował Franciszek Mączyński. Ważnym okresem w dziejach wsi było powstanie w 1813 roku Kuźni Poroniańskiej przerabiającej surówkę żelazną. Wyrabiano tu doskonałe kosy i lemmiesz. Zanim Zakopane stało się modnym letniskiem i stacją klimatyczną, właśnie do Poronina zjeżdżali się letnicy i entuzjaści Tatr. W latach 1913–1914 w zajeździe Pawła Guta Mostowego był, mieszkający w pobliskim Białym Dunajcu, dziś niechętnie wspominany, Włodzimierz Iljicz Lenin. W 1947 roku w budynku

karczmy otwarto Muzeum Lenina, które odwiedzały rzesze turystów z całego świata. Dziś mieści się tu Gminny Ośrodek Kultury. Obok muzeum stanął okazały pomnik wodza rewolucji dłuta radzieckiego rzeźbiarza Dymitra Szwarca, obecnie przeniesiony do muzeum socrealizmu w Kozłówce.

W Murzasichlu warto odwiedzić Izbę Regionalną „U Gąsienicy”, urządzoną w tradycyjnej chałupie góralskiej, gdzie odbywają się prelekcje o tematyce tatrzańskiej, zwyczajach pasterskich, zbójnikach, muzyce i stroju, przeplatane grą na różnych instrumentach, pokazem tańca i humorem góralskim.

Ząb to najwyżej położona miejscowość w Polsce (1013 m n.p.m.), z której pochodzi medalista olimpijski Józef Łuszczyk i skoczek narciarski Kamil Stoch. To miejsce wybrał wybitny kompozytor Henryk Mikołaj Górecki, który tutaj, blisko Tatr i góralskiej muzyki, miał swój drugi dom.

POWIAT NOWOSĄDECKI

Miasto i Gmina Muszyna

Gmina miejsko-wiejska Muszyna zajmuje powierzchnię 141,99 km². Tworzy ją 10 sołectw: Andrzejówka, Dubne, Jastrzębik, Leluchów, Milik, Powroźnik, Szczawnik, Wojkowa, Złockie, Żegiestów oraz miasto Muszyna. Położona w Beskidzie Sądeckim, w dolinie Popradu i dwóch jego dopływów – potoków Szczawnik i Muszynka, na południu graniczy ze Słowacją.

Muszyna to pięknie położone miasto-uzdrowisko, które aż do czasów rozbiorów było siedzibą starostwa muszyńskiego, należącego do biskupów krakowskich, nazywanego też, ze względu na dużą niezależność i zamożność, państwem muszyńskim. Dolinę Popradu biegł od zarania średniowiecza szlak handlowy. Już w XIII wieku istniała tu komora celna, a granicy z Węgrami strzegł zamek na wzgórzu Baszta, który dziś jest malowniczą ruiną i chętnie odwiedzanym punktem widokowym. Okazały Rynek muszyński, o nieregularnym kształcie, świadczy o pełnej rozmachu lokacji miasta na prawie magdeburskim. Nie zachował się ratusz, pod którym w rozległych piwnicach było miejsce kaźni i narzędzia tortur – prawo egzekwował tu surowy sąd kreski. Na lewym brzegu Popradu znajduje się często odwiedzane Zapopradzie, gdzie wokół Alei Zdrojowej znajduje się centrum sportowo-rekreacyjne z basenami, amfiteatrem, kortami tenisowymi, skate parkiem,

a w sezonie zimowym – lodowiskiem. W dzielnicy uzdrowskiej znajduje się również Park Zdrojowy z pijalnią wód „Antoni” oraz niepowtarzalnymi ogrodami sensorycznymi. Z wód mineralnych słyną też pobliskie miejscowości uzdrowskie Szczawnik i Złocko.

Szczegółne walory krajobrazowe, korzystny mi-

kroklimat i wody mineralne, których lecznicze właściwości wykorzystywano już w XVIII wieku wyróżnia uzdrowską miejscowość Żegiestów-Zdrój. Założycielem uzdrowiska był Ignacy Medwecki, który po odkryciu źródeł „Anna” i „Antonina” rozpoczął budowę Łazienek według projektu W. Klimczaka. Później powstał Dom Zdrojowy, projektowany przez A. Szyszko-Bohusza, oraz sanatorium, szpital uzdrowski i piękny park zdrojowy.

Cerkiew pod wezwaniem św. Jakuba Młodsze Apostoła w Powroźniku to najstarsza cerkiew w południowej Polsce, powstała prawdopodobnie w latach 1604–1606. W 2013 roku została wpisana na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. W architekturze budowli zwraca uwagę charakterystyczny dla łemkowskich cerkwi wyraźny podział na wieżę obejmującą babiniec, nawę i prezbiterium. W zakrystii, która niegdyś

była prezbiterium, zachowało się jedno z najcenniejszych i jedno z najbardziej rozbudowanych cerkiewnych malowideł ściennych w Polsce, datowane na 1607 rok. Na wprost wejścia znajduje się przepiękny osiemnastowieczny ikonostas z ikoną przedstawiającą Koronację Matki Bożej. Cerkiew św. Jakuba dziś jest rzymskokatolickim kościołem. Piękne cerkwie zachowały się również w Dubnem, Leluchowie, Wojkowej i Żegiestowie.

Rzeka Poprad to jedna z najpiękniejszych rzek. Od przekroczenia granic Polski w Leluchowie, przy ujściu Smereczka, płynie na północ pięknymi zakolami, przetomową doliną aż do ujścia Muszynki oraz Szczawnika, pozostawiając na prawym brzegu górę Mikowa, na jej zachodnim stoku utworzono rezerwat leśny ze ścieżką przyrodniczą Las Lipowy Obrożyska. Poniżej Andrzejówki rozpoczyna się drugi, malowniczy odcinek przetomowy Popradu – wgłębiane meandry rzeki tworzą w obrębie Żegiestowa-Zdroju dwa wydłużone półwyspy, zwane Łopatą Słowacką i Łopatą Polską.

Miasto i Gmina Piwniczna-Zdrój

Gmina miejsko-wiejska Piwniczna-Zdrój zajmuje powierzchnię 126,7 km². Tworzy ją 8 sołectw: Głębokie, Kokuszka, Łomnica-Zdrój, Młodów, Wierchomla Mała, Wierchomla Wielka, Zubrzyk oraz miasto Piwniczna-Zdrój. Leży w Beskidzie Sądeckim, na terenie Popradzkiego Parku Krajobrazowego.

Piwniczna to miasto i uzdrowisko na lewym brzegu Popradu, które lokował Kazimierz Wielki w roku 1348 na prawie magdeburskim jako Piwniczna Szyja. Mieszkańcy Piwnicznej utrzymywali się głównie z handlu, zwłaszcza węgierskim winem – „węgry-nem”, które składowane było w istniejących do dziś specjalnie do tego celu przeznaczonych piwnicach. Od połowy XIX wieku Piwniczna staje się znana jako miejscowość letniskowa, do czego w dużym stopniu przyczyniło się przeprowadzenie przez miasteczko linii kolejowej w roku 1876. W 1931 roku wykonano pierwszy odwiert wody mineralnej, a Piwniczna stała się uzdrowiskiem. W czasie wojny i okupacji niemieckiej miasto było ważnym ośrodkiem kurierskim, a okoliczne lasy terenem działań partyzanckich. Po wojnie rozbudowano uzdrowisko, powstały sanatoria i domy wczasowe. Powstała tu również rozlewnia wody mineralnej „Piwniczanka”. Na rynku zwraca uwagę XIX-wieczna studnia z rzeźbą św. Floriana i neobarokowy kościół Narodzenia NMP z lat 1882–1886. W Piwnicznej rozpoczyna się trasa spływu łodziami, który wiedzie malowniczą doliną Popradu. Poprad, jak na górką rzekę przystało, można pokonać też pontonami. Licząca 10 km trasa raftingowa dostarcza wspaniałych widoków i niezapomnianych

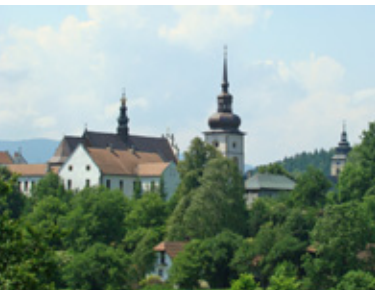
wrażeń. W dolinie potoku Czercz u podnóża Eliaszówki znajduje się ośrodek sportów zimowych z wyciągami i trasami narciarskimi Sucha Dolina. Doskonałe warunki narciarskie panują również w stacji narciarskiej Dwie Doliny Muszyna – Wierchomla, w lecie specjalnie przygotowane trasy zjazdowe czekają na miłośników downhillu.

Wierchomla Wielka lokowana została w roku 1595 przez kardynała Jerzego Radziwiłła i do 1947 roku mieszkali tu głównie Łemkowie, którzy w 1821 roku wybudowali cerkiew pod wezwaniem św. Michała Archanioła, która obecnie jest użytkowana jako kościół rzymsko-katolicki.

Popradzki Park Krajobrazowy to jeden z największych tego typu parków w Polsce. Obejmuje obszar Beskidu Sądeckiego, lasy Pasma Radziejowej i Jaworzyny Krynickiej, malownicze doliny Dunajca i Popradu oraz piękną dolinę Muszynki. Zachwyca zróżnicowaniem flory i fauny, bogactwem lasów i wód mineralnych. Na turystów czekają tu dydaktyczne ścieżki przyrodnicze, liczne oznaczone szlaki piesze o różnym stopniu trudności, kempingi i prywatne pensjonaty.

Miasto i Gmina Stary Sącz

Miasto i gmina Stary Sącz zajmuje powierzchnię 102,41 km². Tworzy ją 15 sołectw: Barcice Dolne, Barcice Górne, Gaboń, Gaboń-Praczką, Gołkowice Dolne, Gołkowice Górne, Łazy Biegonickie, Mostki, Moszczenica Niżna, Moszczenica Wyżna, Myślec, Popowice,

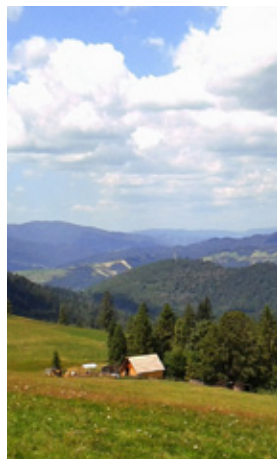
Klasztor Klarysek w Starym Sączu

Przysietnica, Skrudzina, Wola Krogulecka oraz miasto Stary Sącz. Położona jest w Kotlinie Sądeckiej wyznaczonej od północy przez Pogórze Rożnowskie, od południa przez Beskid Sądecki – z pasmami Jaworzyny i Radziejowej, od wschodu przez Beskid Niski, od zachodu i pół-

nocnego-zachodu przez wzniesienia Beskidu Wyspowego, u spływu rzek Dunajca i Popradu.

Stary Sącz to jedno z najstarszych miast w Polsce. W średniowieczu na Winnej Górze powstał warowny gród, który strzegł brodu na Popradzie na szlaku handlowym prowadzącym z Krakowa na Węgry. Gród i położona niżej osada dały początek miastu Stary Sącz. W 1257 roku Bolesław Wstydlivy przekazał ziemię sądecką swojej żonie Kunegundzie, zwanej Kingą, w zamian za posag, który poświęciła na ratowanie zniszczeń po najeździe tatarskim w 1241 roku. Kinga mądrze gospodarowała powierzonymi jej włościami i prowadziła szeroko zakrojoną akcję osadniczą. W 1280 r. w mieście Sączu, które dzięki jej staraniom otrzymało już liczne przywileje handlowe, ufundowała klasztor klarysek, w którym jako mniszka spędziła ostatnie lata swego życia. Wówczas to powstały dwa kościół: pod wezwaniem św. Trójcy i św. Klary dla siostr oraz kościół św. Stanisława dla ojców franciszkanów. W 1292 roku król Czech Wacław II wystawił dokument przenoszący lokację Sącza, nakazując mieszkańcom i klasztorowi przenieść się w nowe miejsce.

I rzeczywiście w widłach Kamienicy i Dunajca powstało nowe, konkurencyjne miasto, obdarowane licznymi przywilejami, nazwane również Sączem. Z czasem dla ich odróżnienia do miast przyłgnęły nazwy Stary i Nowy Sącz. Bowiem stare, pierwotne miasto, pomimo utraty znaczenia, wcale nie zniknęło z mapy, a przetrwało, głównie dzięki klasztorowi klarysek, które zostały w miejscu ustanowionym przez Kingę. Z czasem zaczął rozwijać się coraz większy kult Kingi, którą w roku 1690 kościół ogłosił błogostawioną. Po włączeniu ziemi sądeckiej do zaboru austriackiego miasto i klasztor przeżywało trudny okres, który pogłębił wielki pożar w roku 1795. W 1782 roku zaborca zarządził kasatę klasztoru klarysek, które jednak skutecznie walczyły o odzyskanie swoich dóbr. Tyle szczęścia nie miał zakon franciszkanów, kiedy po jego kasacie rozebrano kościół św. Stanisława. Ożywienie gospodarcze i polityczne przyniósł, tak jak w całej Galicji, okres autonomii. Dziś Stary Sącz to piękne miasteczko z niezwykłą atmosferą, którą w dużej mierze zawdzięcza urokliwemu rynkowi, wokół którego zachowały się xviii i xix-wieczne domy, głównie parterowe, niektóre z podcieniami. Nad miastem góruje farny kościół św. Elżbiety i zabudowania klasztorne, otoczone murem. Dzięki swojej patronce, świętej Kindze, Stary Sącz stał się ważnym ośrodkiem pielgrzymkowym, podtrzymującym pamięć o wizycie Jana Pawła II i kanonizacji Kingi, której Ojciec Święty dokonał podczas mszy w 1999 roku. Pamiątką tamtych dni jest wybudowany

wówczas ołtarz, obok którego powstał Dom Pielgrzyma dla coraz liczniejszych wiernych, pielgrzymujących do św. Kingi.

Okolice Starego Sącza są wprost wymarzone dla górskich wędrówek. Przez gminę wiodą ciekawe trasy turystyczne: dobrym punktem docelowym, przystankowym i wypadowym dla turysty pieszego, narciarza i rowerzysty odwiedzającego gminę jest schronisko górskie na Przehybie (1175 m n.p.m.) w Paśmie Radziejowej.

We wsi Gołkowice zachował się unikatowy zespół zabudowy ulicowej wsi (od nr 23 do 42) z okresu XVIII wieku.

Gmina Ryto

Gmina Ryto zajmuje powierzchnię 41,92 km². Tworzy ją 5 sołectw: Obłazy Ryterskie, Roztoka Ryterska, Ryto, Sucha Struga i Życzanów. Położona jest w centrum Beskidu Sądeckiego, w dolinie Wielkiej Roztoki i Popradu. Od zachodu otaczają ją lesiste wzgórza pasma Radziejowej, a od wschodu pasma Jaworzyny Krynickiej.

Ryto to pięknie położona miejscowość w przetomowej części Doliny Popradu. Ze względu na swoje wyjątkowe położenie miejsce to przez długi czas nie było dogodnie dla rozwoju osadnictwa, za to znakomicie nadawało się do celów obronnych. Poprad, który przedziera się gwałtownie przez dwa pasma Beskidu Sądeckiego wyźłobił w okolicach Rytra wąską dolinę; trudną do przebycia, ale łatwą do obrony. Zamek usytuowany na szczycie

stromego wzgórza, na prawym brzegu rzeki, strzegł granicy polsko-węgierskiej. Do dziś zachowały się pozostałości okrągłej, masywnej wieży wzniesionej z kamienia. Stąd rozciąga się widok na wspaniałą panoramę Doliny Popradu i Beskidu Sądeckiego. Stacja Narciarska Ryterski Raj oferuje sztuczne naśnieżanie i oświetlenie trasy dla początkujących i zaawansowanych narciarzy (trasa FIS). Poza sezonem zimowym czynny jest również wyciąg krzesetkowy na szczyt Jastrzębskiej Góry.

Interesująca jest ścieżka przyrodnicza w pierwszym w Polsce Gminnym Parku Ekologicznym, który został utworzony w 1996 roku w celu ochrony unikatowych stanowisk flory i fauny charakterystycznej dla terenów podmokłych w górach.

W Popradzkim Parku Krajobrazowym we wschodniej części Pasma Radziejowej powstała przyrodnicza ścieżka, obejmująca zlewnię potoku Roztoka Wielka. 21 przystanków pozwala na zapoznanie się z różnymi gatunkami roślin i zwierząt, z piętrowym układem roślinności, z osobliwościami przyrody nieożywionej i z rozległymi panoramami roztaczającymi się z licznych punktów widokowych.

POWIAT LIMANOWSKI

Miasto Limanowa

Miasto Limanowa, położone u stóp Łysej Góry w Beskidzie Wyspowym, to siedziba rozległego powiatu i centrum przemysłowo-usługowe oraz kulturalne regionu, liczy 15 160 mieszkańców. Początkiem miasta była osada Ilmanowa należąca do rodu Słupskich. Prawa miejskie wieś otrzymała od króla Zygmunta Augusta w roku 1565, na prośbę nowego właściciela dóbr Stanisława Jordana. Miasto utrzymywało się z handlu i drobnego rzemiosła. Wielokrotnie niszczone przez pożary, wyludniane przez epidemie i wojny podżwignęło się dopiero pod koniec XIX wieku. Stało się wtedy siedzibą powiatu, otwarto browar i duży tartak, znane na całą okolicę były limanowskie jarmarki na bydło. W latach 1882–1884 powstała linia kolejowa i tak zwany „cesarski gościniec” do Nowego Sącza. W roku 1906, w Sowlinach, rozpoczęto budowę rafinerii nafty. W czasie I wojny światowej okolice Limanowej były terenem krwawych walk pomiędzy Austro-Węgrami a Rosją. Śladem tamtych wydarzeń jest wiele cmentarzy wojennych rozsianych wokół miasta, na których spoczywa ponad dziesięć tysięcy żołnierzy walczących armii, największy z nich znajduje się na wzgórzu Jabłoniec. W czasie okupacji hitlerowskiej w sowlińskiej rafinerii robotnicy przymusowi, w tym wielu jeńców radzieckich, dostarczali paliw na front wschodni. W okresie

międzywojennym Limanowa była „twierdzą” ruchu chłopskiego związanego ze Stronnictwem Ludowym Wincentego Witosa. Lata II wojny światowej przyniosły zagładę licznych tu mieszkańców narodowości żydowskiej. Dziś miasto jest wciąż modernizującym się ośrodkiem gospodarczym i turystycznym, wielokrotnym laureatem konkursu o tytuł Krajowego Mistrza Gospodarności.

Dominującą budowlą na limanowskim rynku jest bazylika pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej, zaprojektowana przez Zdzisława Mączyńskiego, wzniesiona w latach 1910–1918. Sylwetką kościoła nawiązuje do tradycyjnej ludowej architektury, a jego strzelistość i ściany licowane piaskowcem znakomicie komponują się z otaczającym, górskim krajobrazem. Nad świątynią góruje 65-metrowa wieża. Najcenniejszym elementem wyposażenia kościoła jest figura Matki Boskiej Bolesnej – Pieta z końca XIV wieku, umieszczona w ołtarzu głównym, oraz witraże zaprojektowane przez Konrada Krzyżanowskiego w prezbiterium i Józefa

Mehoffera w Kaplicy Najświętszego Serca Jezusowego. Obok bazyliki znajduje się Muzeum Parafialne, stanowiące filię Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie, prezentujące ciekawe zbiory o tematyce sakralnej. Muzeum Regionalne Ziemi Limanowskiej mieszczące się w starym dworze rodziny Marsów z przełomu XVIII i XIX wieku posiada unikatową kolekcję skrzyń wianowych. Obok stoi wiatrak przeniesiony z Jabłońca oraz murowana kaplica dworska św. Walentego. W zabytkowym i okazałym budynku dawnego browaru, powstałym w latach 1891-1899 z inicjatywy rodziny Marsów mieści się Starostwo Powiatowe.

Na górującej nad miastem Miejskiej Górze (716 m n.p.m.) stoi wybudowany w latach 1997–1999 stalowy Krzyż, mierzący 37 m, zaprojektowany przez limanowskiego architekta Leszka Piławskiego. Na północnych zboczach Łysej Góry w pięknej kotlinie górskiej znajduje się stacja narciarska Limanowa-Ski.

Miasto Mszana Dolna

Mszana Dolna to niewielkie miasto otoczone wzniesieniami Beskidów i Gorców, położone przy ujściu potoków Mszanki i Słonki do Raby. Pierwszą osadę założyli tu Cystersi ze Szczyrzyca. Od roku 1345 Mszana była już własnością królewską – wówczas to król Kazimierz Wielki ufundował i uposażył pierwszy kościół. W 1400 roku wieś staje się własnością Ratońców ze Skrzydlnej, a w 1445 roku rodzina Pieniążków funduje następny kościół. Ta sama rodzina

w roku 1524 przejmuje wieś w posiadanie. Podczas potopu szwedzkiego Mszana została splądrowana i prawie doszczętnie zniszczona. Na przełomie 1768 i 1770 roku działali tu konfederaci barscy, tu podobno drukowali swoje manifesty.

Mszana, pomimo posiadania typowo miejskiej zabudowy z rynkiem i cotygodniowych jarmarków, nie posiadała praw miejskich. Otrzymała je dopiero w 1952 roku. Wieś wchodziła w skład starostwa nowotarskiego, a następnie do rozbiorów w skład starostwa szczyrzyckiego. Pod koniec XIX wieku był tu czynny tartak parowy, fabryka mebli giętych i nawozów sztucznych. W latach międzywojennych zaczęła się kariera turystyczna miejscowości, na stokach Lubogoszcza powstały pierwsze wille i pensjonaty. Podczas II wojny światowej Niemcy wymordowali w Mszanie Dolnej i okolicy około 1100 Polaków i Żydów. Przy ul. Matejki znajduje się cmentarz z grobami i pomnikiem 63 ofiar II wojny światowej, a na osiedlu Pańskie zbiorowy grób zamordowanych tam ponad 900 Żydów. Na przełomie 1942 i 1943 roku działał tu oddział partyzancki „Zawisza”, wchodzący w skład I Pułku Strzelców Podhalańskich AK.

Kościół parafialny pod wezwaniem św. Michała Archanioła, zaprojektowany przez W. Wdowiszewskiego, wybudowany w latach 1891–1901, jest przykładem modnego wówczas stylu określanego

jako neogotyck nadwiślański. Wewnątrz kościoła znajduje się zabytkowa kropielnica kamienna z 1668 roku i cenny obraz Zaśnięcie Matki Boskiej malowany na desce, pochodzący z początku XVI wieku.

Zabudowania dawnego dworu Krasińskich w stylu angielskiego „cottage” według projektu W. Kozłowskiego i A. Nieniewskiego powstały przed wybuchem wojny. Po wojnie w dworze mieściła się Szkoła Rolnicza, a obecnie znajduje się tam Zakład Wychowawczy dla nieletnich. Park dworski tworzy piękny starodrzew złożony z topoli włoskich, klonów, lip, białych wierzb i dębów szypułkowych. Obok dworu znajduje się murowany spichlerz folwarczny z XVIII wieku.

Gmina Jodłownik

Gmina Jodłownik zajmuje powierzchnię 72,43 km². Tworzy ją 12 sołectw: Góra Świętego Jana, Janowice, Jodłownik, Kostrza, Krasne-Lasocice, Mstów, Pogorzany, Sadek, Słupia, Szczyrzyc, Szyk, Wilkowisko. Leży w północno-wschodniej części Beskidu Wyspowego, od wschodu jej granicę wyznacza szczyt Kostrza (719 m n.p.m.), a od zachodu Ciecierz (829 m n.p.m.). Główne rzeki to prawie dopływy Raby – Tarnawa i Stradomka.

Jodłownik to siedziba gminy i duża wieś położona w dolinie rzeki Tarnawka, której historia sięga XIV wieku. Cennym zabytkiem jest drewniany kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii

Panny, ufundowany przez Przecława Niewiarowskiego w 1585 roku. Wnętrze zdobi rokokowa polichromia z 1764 roku, a w przedświątku widnieje portret fundatora kościoła. Kiedy w 1987 roku w Jodłowniku powstał nowy, murowany kościół, przeniesiono do niego otoczony czcią obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

W Szczyrzycu znajduje się najcenniejszy zabytek gminy – zespół klasztorny Cystersów, którzy po niepowodzeniach na Podhalu ostatecznie tu w 1245 roku przenieśli swoje zgromadzenie. Fundatorem klasztoru w Szczyrzycu, tak jak i w Ludźmierzu, był wojewoda krakowski Teodor Cedro herbu Gryf. Zabudowania opactwa tworzące zakonną osadę obejmują kościół, klasztor,

ogród, zabudowania gospodarskie, stawy i pozostałości browaru. Wybitnym zabytkiem jest pierwotnie gotycki kościół przebudowany w 1642 roku, gdzie znajduje się cudami słynący obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. W dawnym spichlerzu powstało Muzeum Diecezjalne, gdzie można obejrzeć między innymi unikalną na skalę europejską mapę świata z końca XIII wieku. Szczyrzyc słynął z warzonego tu wyśmienitego piwa. Dziś tradycję warzenia piwa przez zakonników kontynuuje z powodzeniem browar Marysia, który jest jednym z najmniejszych browarów w Polsce.

Ciekawym eksperymentem i atrakcją Szczyrzyc jest przeniesiona w krajobraz Beskidów Wioska Indiańska przybliżająca kulturę Indian Północnoamerykańskich.

Na szczyt wzgórza Kostrza prowadzi strome podejście przez piękny bukowy las, w którym znajduje się wspaniały pomnik przyrody, 780-letni „Pan Buk” o obwodzie 5,5 m i jodła o nazwie „Parasol”. Tutaj ma swoje skupisko unikalna na skalę europejską paproć jęczycznik.

W Przegorzanach, w XIX-wiecznym parku z interesującymi starymi drzewami, z których najstarsze liczą sobie 200 lat, stoi niedawno odbudowany dwór, oferujący miejsca noclegowe.

Warto odwiedzić zabytkowy, drewniany, kryty gontem kościół św. Barbary i św. Stanisława Biskupa Męczennika w Szyku, gdzie znajduje się namalowany przez Stanisława Samostrzelnika, cystersa z Mogiły, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, stanowiący jeden z najciekawszych przykładów małopolskiego malarstwa gotycko-renesansowego.

POWIAT MYŚLENICKI

Gmina Raciechowice

Gmina Raciechowice zajmuje powierzchnię 60,97 km². Tworzy ją 15 sołectw: Bojańczyce, Czaśław, Dąbie, Gruszów, Kawec, Komorniki, Krzestawice, Krzyworzeka, Kwapinka, Mierzeń, Poznachowice Górne, Raciechowice, Sawa, Zegartowice, Żerostawice. Leży na pograniczu Pogórza Wielickiego i Beskidu Wyspowego i szczyty się tytułem gminy ekologicznej, obejmującej jeden z najczystszych rejonów województwa małopolskiego.

Nazwa wsi Raciechowice wywodzi się podobno od zasadźcy i pierwszego sołtysa – Raciecha. Znajduje się tu zabytkowy, drewniany dwór należący do najokazalszych tego typu budowli w Małopolsce. Został zbudowany w 1780 roku i należał do rodziny Bilińskich. Jest to budowla parterowa, o konstrukcji zrębowej, ozdobiona ganeczkiem. Najciekawszym elementem wnętrza jest ozdobna sień z kominkiem. W zachodniej części wsi znajduje się drewniany kościółek pod wezwaniem św. Jakuba Starszego i Katarzyny Aleksandryjskiej.

W Czaśławiu, w dolinie Krzyworzeki wart obejrzenia jest zespół dworski Bujwidów, zbudowany w latach 1899–1900, otoczony przez park

krajobrazowy. Zabytkowe dwory zachowały się również w Dąbiu, Mierzeniu, Komornikach i Bojańczykach.

W Krzestawicach, zdaniem archeologów w miejscu pogańskiego kultu w czasach przed przyjęciem chrześcijaństwa, znajduje się potężny piaskowiec (55 m długości i 25 m wysokości) zwany Diablim Kamieniem. Pod Diablim Kamieniem położona jest Pustelnia św. Benedykta, założona na początku XIX wieku, w której jeszcze do niedawna mieszkał eremita.

Inna osobliwość geologiczna znajduje się w północnej części Zegartowic; efektowna, duża skałka – Kamień Grzyb. W centrum miejscowości zachowały się piękne tradycyjne domy z przełomu XIX i XX wieku i urokliwa kaplica św. Józefa. Z okolicznych, rozległych grzbietów pogórskich rozciągają się dalekie widoki.

Gmina Tokarnia

Gmina Tokarnia zajmuje powierzchnię 68,85 km². Tworzy ją 6 sołectw: Bogdanówka, Krzczonów, Skomielna Czarna, Tokarnia, Więciórka, Zawadka. Leży na styku Beskidu Wyspowego i Beskidu Makowskiego, w dolinie potoku Krzczonówka.

Wieś Tokarnia, położona na południowych stokach Kotonia jest popularną miejscowością letniskową, gdzie żywe są tradycje górali myślenickich, zwanych kliszczakami. Do szczególnie pielęgnowanych zwyczajów regionalnych należy wykonywanie palm wielkanocnych, stynących z wysokości i misternego

zdobienia, w czym Tokarnia konkuruje z Lipnicą Murowaną. Warto zobaczyć dwór Targowskich z początku XIX wieku, gdzie dziś znajduje się przedszkole i sale wystawowe Gminnego Ośrodka Kultury.

Szczególnym zabytkiem kultury jest mała Kalwaria Tokarska na północnym zboczu Urbaniej Góry. Tworzy ją cykl rzeźb i kapliczek, które są stacjami drogi krzyżowej, pięknie wpisujących się w leśny krajobraz. Jest to dzieło miejscowego rzeźbiarza-samouka Józefa Wrony. Na samym szczycie góry znajduje się monumentalny krzyż prawie 10 metrowej wysokości.

W Skomielnej Czarnej zachował się skromny dwór Łódzińskich z początku XIX wieku i dworska kaplica; ciekawym przykładem drewnianej architektury jest willa „Pod Góralem” i liczne domy z przełomu XIX i XX wieku. W kościele parafialnym znajduje się uznawany za cudowny obraz Matki Boskiej z Kołomyi, który jest kopią wizerunku Matki Bożej Częstochowskiej, namalowaną na miedzianej blasze przez paulińskiego malarza, podpisanego jako Stanisław Brezanesis. Do Skomielnej został przywieziony z kresowego Pokucia w 1946 roku. W ciszy i pięknie górskiej przyrody powstał tu ostatnio prowadzony przez kapucynów Ośrodek Rekolekcyjny Świętego Ojca Pio.

Z Bogdanówki warto wybrać się na stynącą z rozległych pannonam Koskową Górę, gdzie stoi murowana kapliczka, z rzeźbą przedstawiającą trzeci upadek Chrystusa pod krzyżem, wystawioną około 1910 roku przez Jana Koska z pobliskiej roli Łazy.

POWIAT GORLICKI

Gmina Uście Gorlickie

Gmina Uście Gorlickie zajmuje powierzchnię 287,41 km². Tworzy ją 19 sołectw: Banica, Brunary, Czarna, Gładyszów, Hańczowa, Izby, Konieczna, Kunkowa, Kwiaton, Nowica, Regietów, Ropki, Skwirtne, Smerekowiec, Stawisza, Śnietnica, Uście Gorlickie, Wysowa i Zdynia. Leży w zachodniej, najwyższej części Beskidu Niskiego, który określany jest mianem Gór Hańczowskich, w dorzeczu górnych biegów rzek Ropy i Białej.

Świadectwem wielowiekowej obecności na tych ziemiach ludności pochodzenia rusińskiego – Łemków – są piękne cerkwie, kapliczki i krzyże przydrożne oraz dawne zabudowania gospodarskie, zwane chyżami, które pod jednym dachem łączą część gospodarczą i mieszkalną. Po drugiej wojnie światowej, w ramach tak zwanej akcji „Wisła”, Łemkowie zostali wysiedleni na Ziemię Odzyskane, a częściowo także do Związku Radzieckiego.

W Kunkowej i Nowicy poznać można atmosferę dawnej Łemkowszczyzny. Mieszkańcy tych wsi, po roku 1956 powrócili do swoich domostw, a w cerkwiach odprawia się tu nadal nabożeństwa – grekokatolickie w Nowicy i prawosławne w Kunkowej.

Od 1990 roku w Zdyni odbywa się Łemkowska Watra, zjazd Łemków rozproszonych w Polsce i na świecie. Przyjeżdża tu też wielu Polaków zafascynowanych łemkowską kulturą. Impreza jest

okazją do spotkania krajan i ma bogaty program artystyczny, prezentujący kulturę i tradycje łemkowskie.

Uważana za najpiękniejszą cerkiew św. Paraskewy w Kwiatoniu od czasów przeprowadzonej tu w latach 90. XX wieku gruntownej renowacji jaśnieje pełnym blaskiem. Wyróżnia ją harmonijna bryła o wyważonych proporcjach i smukła wieża. Wnętrze zdobi polichromia z 1811 roku i zachowany kompletny ikonostas z 1904 roku pędzla Michała Bogdańskiego. W 2013 roku została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO

razem z cerkwią św. Michała Archaniota w Brunarach, która jest modelowym przykładem sakralnego budownictwa łemkowskiego. Wieżyczki o różnych wysokościach wyraźnie akcentują charakterystyczną trójdzielną konstrukcję budowli: najniższa z nich wieńczy dach nad prezbiterium i zakrystią, środkowa namiotowy dach nad nawą główną, a najwyższa dzwonnice.

W Gładyszowie warto zobaczyć cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego. Jej wygląd i bryła wyróżniają się pośród tutejszych łemkowskich świątyń. Zbudowana jest na planie krzyża greckiego z centralną kopułą umieszczoną nad skrzyżowaniem naw. W 1938 roku wznieśli ją cieśle sprowadzeni z Huculszczyzny z inicjatywy księdza Andrieja Złupko, na fali poszukiwań stylu narodowego. W Gładyszowie działa stadnina koni huculskich, organizująca wycieczki konne. Cmentarz wojenny zaprojektowany przez Dušana Jurkoviča jest jednym z najładniejszych w Beskidzie Niskim.

Jezioro Klimkówka istnieje od 1995 roku, powstało przez budowę zapory na rzece Ropie, pomiędzy górami Kiczera, Żdżar i Ubocz. Stało się częścią krajobrazu i atrakcją turystyczną.

Uście Gorlickie, duża wieś letniskowa i siedziba gminy, istniało już w 1413 roku jako część dóbr Gładyszów z Szymbarku, powtórnie lokowane w 1514 roku na prawie wołoskim w związku z napływem rusińskiej ludności pasterskiej, stało się lokalnym centrum gospodarczym i administracyjnym. Pod koniec XIX wieku Uście nazywane wówczas Ruskie miało charakter miasteczka, słynne były jarmarki ściągające tłumy handlarzy owcami, końmi i bydłem z obu stron granicy. W okresie międzywojennym wieś była ośrodkiem życia społecznego zachodniej Łemkowszczyzny. W 1947 roku w ramach akcji „Wisła” wysiedlono z Uścia całą ludność łemkowską, a wieś zasiedlili osadnicy polscy z Pogorza. W 1963 roku odsłonięto tu granitowy pomnik Łemków poległych w walce z okupantem hitlerowskim. W centrum miejscowości stoi drewniana cerkiew grekokatolicka św. Paraskewy z 1786 roku. W północnej części wsi położony jest cmentarz z I wojny światowej.

Wysowa Zdrój to wieś letniskowa i popularne uzdrowisko, które było niegdyś ważną miejscowością na szlaku handlowym przecinającym Karpaty. W średniowieczu mieściły się tu składy wina, prowadzone przez Greków i Ormian. Uzdrowisko posiada piękny park zdrojowy i liczne ośrodki sanatoryjne. Architekturą wyróżnia się Stary Dom Zdrojowy z łazienkami i pijalnia wód projektu Karola Stryjewskiego, którą w 2006 roku odbudowano i oddano ponownie do użytku. Góra Jawor z drewnianą kapliczką, wystawioną w miejscu objawień Matki Bożej, jest jednym z największych sanktuariów maryjnych prawosławia.

Wyłącznie odpowiedzialność za treść niniejszej publikacji ponosi Związek Euroregion „Tatry” i w żadnym razie nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Egzemplarz bezpłatny

PL-SK
2007-2013

... partnerstwo dla wspólnego rozwoju ...

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

ISBN 978-83-931270-7-8